

Улога Вукотића и Вучићевића у Црној Гори

Процес изграђивања државне власти у Црној Гори, започет још половином XVIII вијека, али услед велике економске заосталости племена развијан врло споро, постао је нешто бржи у почетку XIX вијека, за вријеме владике Петра I. Стварањем кулука и доношењем „Стеге“ ударени су чвршћи темељи општеплеменске власти (која је уствари била исто што и државна власт), али је кулук, састављен од најистакнутијих племенских главара, радио скоро увијек бесплатно (осим што је покаткад плаћан од глоба подмириваних од осуђених криваца), јер владика Петар I није имао средстава да га плаћа. Русија за 17 година није исплаћивала Црној Гори одређену помоћ, иако је била обавезна да је шаље сваке године, па је и то спречавало брже изграђивање државне власти. Што та обећана руска помоћ није тако дуго исплаћивана, било је због тога што је руска влада тим хтјела да присили Црну Гору на потпуну покорност и потчињавање руским себичним плановима на овом дијелу Балкана, што се јасно видјело и из оног познатог спора Црногораца са руском владом и руским синодом. Владика Петар I, са својим народом, упорно се томе одупирао, тежећи да по сваку цијену сачува слободу и независност Црне Горе од уплитања са стране, сматрајући обећавану руску помоћ не као милост и просјачење, него као руски дуг за проливену црногорску крв у свим борбама, које су Црногорци водили на страни Русије од почетка XVIII вијека до његовог времена. С те основе тражио је ту помоћ, па кад је није добио, хватао је везе с разним личностима у Русији, за које је мислио да му могу помоћи. Руска влада није у њега имала повјерења и условљавала је помоћ пристанком Владичиним да се пошаље у Црну Гору неки повјерљиви руски човјек, који би испитао његов рад и начин како би утрошио послати руски новац. Владика Петар I није се томе противио, „јер немам што да кријем“, како је писао руском посланику у Бечу, и тражио је да човјек кога мисле упутити, „буде поштен и радан“ како би му помогао „устројити правитељство у овој још бесудној земљи“ (Гагићу, 26.VI.1829 г.).

Није случајно што је руска влада послала у Црну Гору своје „изасланике“ тек последије смрти владике Петра I, с обзиром на стање у земљи, када младог Његоша знатан број црногорских

главара није хтио да призна, а гувернадур чини све да се помоћу са стране наметне за господара у Црној Гори. И у Црну Гору долазе августа 1831 г. као „руски изасланици“ Иван Вукотић и Матија Вучићевић, тобоже да донесу заосталу руску помоћ, а фактички да остану ту поред Његоша, како би га у згодној прилици отстранили и прогласили се за господаре у земљи, гдје, у тој ситуацији, по њиховом схватању, последице смрти владике Петра I није било никакве власти. Колико је наде у њих полагано од стране руске дипломатије види се, између осталог и из једног Гагићевог писма, исте године, гдје он одушевљено поздравља њихов долазак, „сотим више што од тога терпјенија (мисли на тешко стање глади у народу, гдје је потребна помоћ што прије и нестрпљиво се очекује — Ј. Ј.) зависи њино благополучије“. Вукотић и Вучићевић нијесу са собом донијели никакву помоћ, па чак ни ону суму коју је Вукотић био обећао владици Петру I, у износу од 20.000 рубаља као прво средство у организовању државне власти. Ту суму требало је да да сам Вукотић, према обећању, из својих средстава, до којих је дошао наслједством од једне богате удовице у Русији и то највише помоћу владике Петра I. Одмах по доласку, он се вјешто опходио са Његошем, а с главарима више као господар, него њихов земљак, који је обећавао свако „благополучије“. Како се види из аустријских полицијских извјештаја у Котору (гдје се са највећом пажњом пратио рад Вукотића и Вучићевића и за то послат нарочито одређени шпијун Руцовић, који је са Цетиња врло често слао опширне извјештаје о њима и о стању у Црној Гори) Вукотић се од првог дана држао разметљиво, показивао је новац и у свакој прилици стављао до знања да се тај новац може искористити, али само онда када би само он свим тим располагао.

Прве године Његошеве владе текле су бурно: у Црној Гори долазе до снажног изражаја три политичке струје, с мање-више бројним присталицама међу главарима и у народу. Прво, Његош са својим моћним братством, које га чврсто држало и помагало, а уз њих и још неколико врло угледних катунских братстава (Вукотићи, Мартиновићи), родбински повезаних с Петровићима, одлучни да по сваку цијену Црна Гора настави политику одбране своје слободе и независности, за коју се борио Петар I читавог свог живота. Друго, Радоњићи — Гувернадуровићи, по богатству најмоћније црногорско братство, а уз то јако помагани од Аустрије (а неко вријеме и од Русије док је Петар I водио борбу с руском дипломатијом), хтјели су отстранити власт Петровића Његоша и прогласити себе за господаре у Црној Гори, па онда ставити Црну Гору под протекторат Аустрије, јер им је бечка влада могла бити гаранција да се коначно одрже у Црној Гори. За такву политику они су имали и јаку подршку код неких цеклинских и љуботињских главара, а нарочито код брђанских главара, које су Гувернадуровићи подмићивањем и преваром држали уз себе против

Петровића, претстављајући своју борбу само као борбу против братства Петровића, а не као борбу за друкчију политику од оне која је дотад вођена нарочито од Петра I. Треће, Вукотић и Вучићевић као руски претставници, игром руске дипломатије пребачени у Црну Гору, да остваре оне тежње које су дошле особито до изражаја у почетку XIX вијека, али одлучно одбијене од Петра I и Црногораца, јер су те тежње у суштини биле такве да Црна Гора потпуно изгуби своју слободу и независност и због тога врло опасне исто као и тежње Гувернадуровића. Та трећа струја није одмах ухватила чвршћи коријен у народу, али је упорно спровођена, највише обећањима и подмићивањем, тако да у току 1832 и 1833 г. она постиже велики успјех нарочито у Црмници и оним племенима (албанским и црногорско-брђанским), која су још била под турском влашћу.

У току прве године Његошеве власти, Петровићи Његоши се окрећу против својих наопаснијих непријатеља — Гувернадуровића и оно што у борби с њима није постигао Петар I. мисле да постигну неодложно они, јер је гувернадурство као туђинска установа у Црној Гори, постало озбиљна кочница даљег јачања и учвршћивања централне државне власти. Которски поглавар Мартелини (према извјештајима свога обавјештајца са Цетиња Руцковића) пише о том сукобу Губернијалном претсједништву у Задру 9 маја 1831 г., између осталог, и ово: „Гувернадуровићи су одбили да им суди Његошев кулук и дошло је до борбе између кулука и Ђраковића (Петровића Његоша — Ј. Ј.) с једне и Рајчевића (тј. Гувернадуровића — Ј. Ј.) с друге стране. Том приликом погинуо је гувернадуров брат Ђурета. Читава Катунска Нахија се дигла због тога инцидента против самовољних Гувернадуровића, па су се они уплашили пред пријетњом кулука и дали писмену изјаву да неће тражити никакве освете.“¹⁾ Али потчињавање Гувернадуровића кулуку из страха од Петровића и скоро свих Катуњана, који су се дигли против њих, било је привидно и привремено; устукнули су у том тренутку свјесни одлучности њихових непријатеља, али су на брзу руку почели тражити нову потпору и ефикаснију помоћ од аустријских власти. У том сукобу Вукотић и Вучићевић били су, углавном, по страни, иако су радо

¹⁾ Тежак положај у коме су се нашли Гувернадуровићи због свог издјелства, јако боли аустријске власти, према извјештајима из Котора у Задар, па тачно наводе све разлоге који су их довели до тога. Мартелини јавља из Котора 20 маја 1831 г.: „Гувернадур мало цијене у Црној Гори и изгледа да ће се због пријатељства с Аустријом повући на аустријско земљиште и одатле желити да учини немире на граници“. А пошто су протјерани из Црне Горе, Мартелини опет о њима јавља у Задар 13 септембра 1832 г.: „Радоњићи су протјерани због шуровања с нама (тј. с аустријским властима), јер су они увијек били наклоњени Аустрији и жељели су да се Црна Гора припоји Аустрији, како се види из једне молбе пок. Јована Радоњића, оца посљедњег гувернадурa, Марији Терезији“.

гледали на то да се Гувернадуровићи протјерају из Црне Горе²⁾, надајући се да ће тим учврстити своје позиције међу оним главарима, који су подржавали политику Гувернадуровића. Петровићи су с највећом пажњом пратили даљи рад Гувернадуровића и нијесу морали дуго чекати да очигледно открију њихов издајнички рад. Гувернадур Вуко Радоњић је покушао да се учврсти помоћу Гагића, али пошто није у томе успио (јер је Гагић подржавао Вукотића и Вучићевића и гувернадур му је у томе могао бити само сметња), он се ноћу (10 новембра 1831) састао код Котора са аустриским генералом Тацом. Чим су Петровићи то дознали, сазвана је скупштина народних главара (17 новембра) и истог дана ријешила да се Вуку Радоњићу одузме гувернадурство и да се оно за свагда укине као главарско звање, о чему су одмах обавијештени и Гагић и аустриска власт. Суд је поново судио о томе и 4 јануара 1832 г. сагласио се с одлуком племенских главара, ријешивши коначно да се гувернадур Вуко и његов брат Марко са читавом њиховом породицом протјерају из Црне Горе.

Његош и Петровићи однијели су побједу над гувернадурством отстранивши његове носиоце у борби која је имала да одлучи о оријентацији Црне Горе у односима са сусједном Аустријом. Али, отстранивши једне избили су на површину други, који су с пажњом пратили читаву борбу с Гувернадуровићима. Вукотић и Вучићевић су поступали обазриво и, имајући руску владу на својој страни (а у првом реду њеног конзула у Дубровнику Јеремију Гагића), они су заобилазећи Петровиће постепено увјеравали Његоша у нужност извршења задатака, које им је руска влада поставила у погледу организовања једне чврсте власти у Црној Гори. Његош је пристао на све то, надајући се да они имају довољно новчаних средстава за то, па им је на њихов упорни захтјев предао и сав новац, који му је за ту сврху оставио његов стриц владика Петар I. Он је код себе имао Вукотићево обећање владици Петру I још од августа 1830 године да ће од својих новача „јежегодно“ давати Црној Гори по двије хиљаде рубаља, а уз то, он је рачунао да ће новоформиране државне установе имати утицаја и на Русију и на Аустрију да се друкчије опходе и према њему и према Црној Гори. То је, изгледа, и једини разлог, којим је Његош увјерио све своје братственике и друге Црногорце, који су се бојали да се Вукотићу и Вучићевићу повјери организација нове власти. И крајем 1831 године Његош са Вуко-

²⁾ Радоњићи — Гувернадуровићи ипак су мислили да су и Вукотић и Вучићевић морали бити главни кривци за њихово прогонство, што се види и из једног писма Вукотићева Његошу, писаног из Котора приликом Вукотићева одласка из Црне Горе, 24 јануара 1834 г. На крају тога писма, у напомени, Вукотић пише: "Откако сам доша у Котор безпрестано мучио ме Марко Радоњић и прочије Радоњићи, говорећи да сам их ја исћерао; ја сам одговорио да нијесам ја но сва земља. Они говоре да им је ваш рођак Станко Стијепов река да траже на мене и на мога крв и све зло. Ја сам река нека дође Станко да ми рече у очи и зато ви пишем и молим да допустите овој фамилији доћ' у своје отечество и да им учиниш са своје стране помоћ".

тићем и Вучићевићем организује прво Сенат, а одмах затим и Гвардију. Његош о томе већ 6 децембра 1831 г. јавља Гагићу, обавјештавајући га да је организована народна управа, коју „составља 180 људи, од којих су 16 совјетници (сенатори), а 164 испољнитељи (полиција), које слуша народ много“. Сенат је замијенио дотадашњу установу главарског суда, а у њега су ушли сви најистакнутији главари, у првом реду Петровићи и њихови пријатељи из других братстава, јер Вукотић и Вучићевић нијесу могли на такав избор утицати, јер се још нијесу били довољно упознали са свим главарима. Сенат је тако постао највиша судска власт у земљи, плаћана из државних средстава и то према ситуацији и стању у државној каси. Плата им је у почетку одређена по 40 талира и брашно за хљеб, који су пекли сами на Цетињу, затим се убрзо попела на по 100 талира, а уз то нешто су добијали и од глоба приликом суђења. За претсједника Сената постављен је Иван Вукотић, а за потпретсједника Матија Вучићевић (постављен, а не изабран, јер је то захтијевао Гагић, а Његош се није опирао, јер „они двојица не могу ништа на своју руку и кад би хтјели, када ми мотримо на њих врло пажљиво“ како је он рекао — према Мартелинију — сенатору Стевану Перкову Вукотићу), ма да је у Сенату и даље водио главну ријеч Стеван Перков Вукотић. Гвардија је извршни орган Сената, због тога је она и састављена од утицајних главара, чије ће одлуке народ примити и покоравати им се. Она је хватала кривце и доводила их пред Сенат и то само за крупније кривице, а за мање и сама је судила у сваком племену: вршила је умире, расправљала ситније спорове и кажњавала за мање преступе. Чланови Гвардије живјели су највише код својих кућа, а покаткад „прокрстарили би кроз сва племена да их народ види и да осјети да је то суд“ (како јавља Ручовић са Цетиња Мартелинију, 8.III.1832), а „своје огранке Гвардија је имала у свакој нахији и у Брдима“. Због тога што су највише били код својих кућа, гвардијаши су имали малу плату све до 1837 г. а тада примали су по 30 талира годишње, али увијек мање од перјаника (нека врста жандармерије, која је чувала поредак и служила за пратњу Његошу и сенаторима када су ишли по племенима), који нијесу били код својих кућа.

Поред ових органа државне власти, постављени су (највише Његошевим залагањем, док се Вукотић противио) племенски капетани, којих је у почетку било свега 12, чија је дужност била иста као дотадашњих кнезова, које су капетани у сваком племену замијенили.

Организовањем ових органа централне државне власти није заведен „нови поредак“ у односу на дотадашњу власт, него је само у новој форми појачана „стара власт“ изграђена највише за вријеме дугогодишњег владиковања Петра I. Сенат ни по свом квалитету, а ни по методама управе није, ни по чему, постао ауторитативнији од скупштине главара и народа, сазиване често, понекад и по три пута годишње за вријеме Петра I, него напротив:

Сенат се од самог почетка показао немоћнијим од скупштине и он ничим није могао улити народу повјерење веће него скупштина. Сенат се развија (бар за прве четири године Његошеве власти) као установа ван народа, у којој Вукотић и Вучићевић раде по својој вољи, отпуштајући самовољно неке сенаторе и постављајући нове, а да не питају ни Његоша, нити иког од најугледнијих главара, па ни Стевана Перкова, несумњиво најутицајнију и најизразитију личност у Сенату. Његош се мало интересује за његов рад, него главну пажњу обраћа Гвардији, сматрајући је значајнијом у извјесном смислу од Сената, јер је била стално у народу. Што је Његош (а нарочито његово братство) мирно гледао на самовољни рад Вукотића и Вучићевића, било је због обзира према Гагићу, с којим није желио прекидати везе, а особито не због Сената, за који је знао да се каткад мора развијати према народним потребама. Несумњиво је да је он осјећао (како се може видјети из аустријских савремених извјештаја) у оној ситуацији када су отпочињале побуне у Турској свуда око Црне Горе, да му је Вукотић јако потребан баш као претсједник Сената, и Сенат као централна установа, која мора да се види у Црној Гори. Због тога се он није мијешао у његов рад у Сенату, па ни у питање отпуштања неких сенатора, али је он и даље радио као и његов претходник: био је у сталној личној вези са утицајним главарима и пратио рад Гвардије по племенама. Да је Његошу заиста било стало да се Сенат уздигне као централна државна установа (без обзира што се од почетка није слагао са Вукотићем и Вучићевићем) види се и из његових захтјева да се аустријске власти у Котору не обраћају њему лично, него Сенату као установи која треба да преузме поред судских и извјесне спољнополитичке послове. Такав његов захтјев доводио је у не малу неприлику аустријске власти, јер усвојити га значило је признати настало стање у Црној Гори и све реформе које су извршене, што оне нијесу хтијеле, било због својих интереса и посебних рачуна са Црном Гором, било због тога што су избјегавале спољнополитичке заплете око Црне Горе, које је Аустрија жељела на сваки начин да вјешто одложи. Али се исто тако устручавала од грубог одбијања таквог црногорског захтјева, него је покушала наћи неко решење које не би огорчило Црногорце и Његоша, а у исто вријеме и да је не доведе до компликација у спољнополитичким односима. Интересантно је због тога пратити преписку између аустријских власти у Котору и Губернијалног претсједништва у Задру, односно владе у Бечу. Мартелини јавља из Котора у Задар 25 маја 1832 г. да је добио једно писмо од Вукотића, које почиње: „Од нас архимандрита Петра, руског племства и цијелог сената“, па пита како с њим да поступи, управо да ли да ћутке пређе преко оног „руског племства и цијелог сената“ („јер ја не знам ко се то тамо сматра руским племством“) или да одговори на писмо адресујући одговор на исти начин. Губернијално претсједништво у Задру одговара идућег мје-

сеца да за аустриске власти није важно како се они у Црној Гори потписују, него морамо пазити само на то како ћемо их ми ословљавати. Најзад, по упутствима из Беча аустриске власти су пронашле форму како да се обраћају на црногорску власт на Цетињу, узевши у обзир фактичко стање: „Садашњој земаљској власти Црне Горе” (Ивачић из Котора, 19.VI.1833 г.), а све до тада управо од маја 1832 г., писма су адресирана лично на Његоша. То ипак не значи да се Аустрија слабо интересовала оним што се догађало у Црној Гори, него напротив, њено интересовање било је јаче него икад, јер су јој били по свему сумњиви и Вукотић и Вучићевић. Аустриске власти прате у стопу сваки њихов корак, хватају њихове везе и откривају њихове намјере, највише преко прогнатих Гувернадуровића и преко свог нарочито за то плаћеног обавјештајца са Цетиња — Руцовића, који им шаље уредно извјештаје. Породица Илије Лумбардића у Котору главна је веза Вукотићева са појединим људима у Котору и са Гагићем у Дубровнику, па Ивачић о њој шаље сваковрсне извјештаје у Задар и држи је под строгом присмотром. Нарочито сматра опасном Лумбардићеву кћер Делфину, удату за сердара Сировицу, великог пријатеља Гагићева и Вукотићева, која отворено прича о Црној Гори као сили која ће Боку ослободити од Аустрије и присајединити је. Илија Лумбардић, трговац, у чију кућу долазе као у своју и Његош и Вукотић и сви најугледнији главари из Црне Горе, према Ивачићевим извјештајима, је загрижени православац и мрзи Аустрију из дна душе. У његовој кући, често и у присуству Вукотића или Вучићевића, држе се чести састанци тајно, на којима се кују планови против Аустрије и задужују појединци за врбовање српске омладине у Боки ради одласка у Црну Гору да „помогну организацију правитељства”. Њој се обећава сјајан живот са добром платом у канцеларији Сената, поред Његоша, Вукотића и Вучићевића, који ће је објеручке примити „више него као синове”. Под утицајем такве „опасне пропаганде“ иду омладинци у Црну Гору, „пошао је и Вук Врчевић из Рисна, али се брзо вратио, можда из страха од прогона његове родбине“, тамо је и Димитрије Милаковић, поријеклом из трговачке породице у Мостару, која је отскоро настањена у Дубровнику, а брат му живи у Трсту. Овај младић — како дознаје Ивачић — студирао је у Бечу, гдје се упознао са Вукотићем и Вучићевићем и убрзо за њима пошао у Црну Гору. Интелигентан је и врло окретан, говори њемачки, латински, талијански и илирски и ради у канцеларији Вукотића на Цетињу” (Мартелини из Котора у Задар, 4.II.1832).

Кроз такве извјештаје Мартелинија и Ивачића, ми се детаљно упознајемо и са Вукотићем и са Вучићевићем, којима истражују поријекло, читав живот и планове као руководиоца Сената и Његошевих, прво тајних, а убрзо и јавних опасних непријатеља.

Иван Вукотић, прозван Ивановић, с претензијама на наследство читаве „Иван-беговине“ и због тога назван Ивановић (као

да је потомак Ивана Црнојевића), поријеклом је из Подгорице, али је одгојен у Русији и тамо се обогатио. Он није као младић директно из Подгорице пошао у Русију, него прво у Котор, гдје је стекао трговином нешто имања, па тек послије је пошао у Русију и тамо остао око тридесет година, обогативши се женидбом неком богатом удовицом. То богатство и женидба руском племићком уздигло га, чини му се, толико да је кроз жену и себе почео сматрати племићем и потомком Ивана Црнојевића, па због тога и његовим насљедником у Црној Гори.

По овим подацима изгледало би нам — кад не бисмо знали позадину њиховог доласка у Црну Гору — да имамо поново посла са Шћепаном Малим у новом издању, али ствар није била тако наивна и проста, као што би се дало закључити само на основу ових података. Вукотић је у Русији стекао крупна познанства, нарочито у Министарству спољних послова, спријатељио се с Татишчевим, руским послаником у Бечу, с Неселъродом, Родофиникином, па са Гагићем, и све те везе створиле су око њега мрежу вјешто изаткану да њом прекрију Његоша и оставе га као играчку на цједилу, а Црна Гора да постане попреште разних противнародних планова, који би потпуно угушили њену слободу и независност. У суштини, то је она иста мрежа (или бар скоро иста) у коју је требало да упане и Петар I, коју је он — проницљив и изванредно талентован да уочи позадину свега тога — безобзирно раскинуо с општим пристанком свих народних главара.

Иван Вукотић долази у Црну Гору са својим нећаком Матијом Вучићевићем (који је већ једном био у Црној Гори у августу 1829 г.) с фалсификованом граматом руског цара на Црногорце, којом им наређује као покровитељ да прихвате нову организацију власти и да слушају његовог изасланика Вукотића. Уз то он је од подофицира унаприједио себе за генерала и с тим чином дошао у Црну Гору, како би снажније дјеловао на Црногорце. Да је грамата фалсификат, то тврди Његош у једном писму руском Министарству спољних послова од 26.IV.1836 г., али да ли је то он знао одмах чим ју је видио, тешко је утврдити, али свакако — према аустриским извјештајима — била му је сумњива. Ко му је дао такву грамату с лажним царевим потписом, за који нико није знао у Министарству спољних послова у Петрограду, према Медаковићу, а нарочито према аустриским извјештајима, не би било тешко утврдити с обзиром на везе помоћу којих је дошао и које су га држале. То би се исто могло рећи и за његов генералски „загранични“ чин. Његош, и да је знао за ту превару није у оној ситуацији имао потребе да је испитује с обзиром што су његови односи са гувернадуром били јако затегнути и због тога и са Аустријом. Уз то, он се надао да ће Вукотић чим дође испунити обећање дато његовом стрицу у вези с новчаном помоћи за организовање државне управе. Сви ти разлози морали су утицати на Његоша (и на његово братство) да не испитује Ву-

котићеву превару, јер када би је испитивао, морао би доћи у сукоб с Гагићем, а он тада то није могао ризиковати из многих спољнополитичких обзира. Због тога је пустио Вукотића да ради према свом „плану“; није му у почетку правио никакве сметње, иако је због тога често прекораван од својих најближих сродника. Осјећао је, иако још с малим искуством, да треба стегнути самовољу племенских главара и натјерати их силом да се покоравају одлукама државне власти³⁾ и сматрао је корисним све што би му могло помоћи у том смислу. У Сенат су изабрани скоро све његови братственици и пријатељи његова братства, па је због тога био сигуран од сваког непријатељског рада. Све је то умиривало Његоша и натјеривало га на извјесну обазривост према Вукотићу и Вучићевићу.

Вукотић и Вучићевић брзо схватају стање у Црној Гори и врло лако уочавају проблеме, које, по њиховом схватању, треба неодложно ријешити да би се учврстили у Сенату и стекли повјерење сенатора, јер стећи њихово повјерење, мислили су, значило би ухватити везу с племенима, преко које би изоловали Његоша и његове присталице. Али ни један ни други нијесу били сигурни у томе, ако не би организовали неку акцију коју би народ одобрио и схватио као своју, а која би истовремено и одобровољила Његоша, јер „Вукотић осјећа да владика нема у њега повјерења и да се они двојица међу собом не слажу“, како тврди Шалер из Дубровника у једном свом извјештају послатом у Задар. Знали су да би неки напад на Турке у сусједству, нарочито на неки важнији град, био код Црногораца врло популаран, утолико више што су већ почињале побуне турског племства против извјесних реформи Порте свуда у турским крајевима око Црне Горе. Раја у тим крајевима схватала је те побуне као могућност да се ослободи испод турске феудалне власти, гледајући на Црну Гору као на силу која ће им пружити сваку помоћ и потпору. Његош је несумњиво био за такву акцију, а нарочито његов стац Томо и стриц Станко Стијепов. Али, он је знао да руска влада није за то, него је одмах стала на страну Порте против свих побуњеника и да би оштро реагирала на црногорску везу са побуњеницима. Уз то, кнез Милош се није с њим сложио да помогну Градашчевићеву побуну у Босни (1831), па га је и то чинило обазривијим у намјераваној акцији. Али, на упорно тражење Вукотићево (према аустриским извјештајима), он је пристао, тим прије што су и Вукотић и Вучићевић људи јако повјерљиви код руске дипломатије, па у случају спора с њом око тога, рачунао је да ће се све то лакше свршити. Тако је Његош пристао да се изврши напад на Под-

³⁾ Неки племенски главари отворено су радили против Његоша подбала ни у почетку од гувернадуре, а нарочито главари брђанских племена. Тако је — према једном писму народног секретара Стефана Лазаревића, писаном са Ждребаоника (у Бјелопавлићима) 18.VII.1831 г. — ровачки кнез Мато отворено говорио на скупу Ровчанима: „На Цетињу више нема господара, но су Црногорци спопали једно дијете, ту нема ништа“.

горицу, у споразуму с главарима брђанских и сјеверо-албанских племена, иако је већ био скршен отпор скадарског Мустафа-паше, који се већ предао султановим трупама 24 октобра 1831 г. Први напад на Подгорицу покушан је 14 октобра 1831 г., али он се свршио с неуспјехом, прије него што је ишта озбиљније предузето. Али Његош није хтио попустити, јер је мислио да Подгорицу није тешко заузети, а она му је била кључ за освојење Зете и прикључење брђанских и сјеверо-албанских племена Црној Гори. У току прва два мјесеца 1832 г. он и Вукотић одржавају неколико састанака са хотским и миридитским главарима и без икакве мукe придобијају их за напад на Подгорицу, поготово што се Вукотић, независно од Његоша, служио сваковрсним средствима (па и компромитвјућим) само да би их одушевио за то. Он је хотском главару Чековићу изнио лажан позив руског и аустриског цара да се дигну заједно с Црногорцима против Турака и да ће за то бити „богато награђени“. (Из записника саслушања одбјеглог Чековића датог у Которском округу 15.VII.1834 г.). Белоша Рука Деда Чековића прогласио је војводом и обећао му пензију и сваку другу почаст у случају успјеле акције на Подгорицу, па му је без знања Његошева дао из државне касе 5.000 цекина да подијели главарима придобијеним за напад. Када је то свршио, у споразуму с Његошем извршио је подјелу свих снага на два дијела и један дио задржао под својом командом, а други је дао Његошу. У саставу Вукотићева одреда били су Црмничани, Цеклићани, Ријечани, Зећани и албанска племена на челу с браћом Ђековићима, а у Његошевом одреду Катунјани и позвана црногорска брђанска племена. Напад је требало да почне 1 марта 1832 г. једновремено и по плану да Вукотићеве трупе, са штабом на Цијевни, заузму брдо Љубовић, а Његошеве, са штабом код Везирова Моста, да заузму Горицу и кад то постигну оба, да изврше јуриш на Подгорицу са свих страна. Његош је поступио тачно по плану: прешао је преко Везирова Моста и заузео Горицу, али у Вукотићевом одреду долази до свађе, која је онемогућила сваки успјех. Вукотић, самовољан и јако амбициозан, није успио да подигне ни све своје рођаке у Зети, осим најближих Давидовића, почео је да сумњичи сердара Филипа Ђурашковића, попа Пејовића и војводу Марка Пламенца, да тобоже шурују с Турцима, па је због тога између њих дошло до свађе, која се завршила преласком ових увријеђених главара на Његошев сектор, и то баш у вријеме када су Турци вршили напад. Такав Вукотићев поступак дезорганизовао је акцију и све снаге су се убрзо у нереду повукле од Подгорице, тако да је Вукотић, оставши сам, умало пао у Зети у турске руке.

Неуспјели напад на Подгорицу открио је на видјело дотад пригушивану мржњу између Вукотића и Његоша, јер га Његош стао оптуживати због неуспјеха, приписујући то његовој неспособности и „наопакој ћуди“ која није могла да не изазове свађу и дезорганизацију. Уз то, Вукотић долази убрзо у свађу са неким

Петровићима, па га и то удаљавало и од Његоша и од других главара. Али Његошева намјера да отпутује у Русију ради завладичења (јуна 1833) опет подиже Вукотићево самопоуздање и вјеру да ће у његовом отсуству ипак успјети да се коначно наметне за господара Црне Горе. Нешто прије Његошевог одласка у Русију, 23 маја 1833 г., Вукотић доноси „Законе отечества“, које, како се по свему види, не потврђује нико, иако Вукотић каже да су потписани и потврђени тога дана. Ови „Закони отечества“ били су Вукотићево (а по Ивачићевим извјештајима и Гагићево) дјело, срачунато да подигне Вукотићев углед баш у вријеме када се надао успјеху својих намјера и планова. Ти „Закони“, на које је ударен печат „Правитељствујушћег Сената“ и стављен потпис само „президента и кавалера Ивана Вукотића“, имају 20 чланова и то нових одредби, којих нема у Законику Петра I. Главна тенденција „законодавца“, „президента“, и „кавалера“ Вукотића била је (то се јасно види пажљивим читањем „Закона отечества“) да подигне свој углед у вријеме кад се Његош спремао за Русију. И чим је Његош пошао, Вукотић и Вучићевић грозничаво припремају терен да се он више не врати натраг или, ако се ипак врати, да се врати као покајник, коме ће руска влада добро прочитати лекцију. Главно је да они с Гагићем припреме све што треба (према Руцовићу) у Петрограду да га слабо приме и да му ставе до знања да више не смије бити „својеглав“ какав је дотад био. Док се врати тако „препарирани“ господар црногорски, Вукотић је намислио да „уреди“ Сенат; избацио је из њега неколико сенатора и довео неке нове, њему више наклоњене, грубо је одбијао све који су дотад према њему показивали макар и мало нерасположења, па је чак ухапсио и једног Петровића, ризикујући један оштар сукоб са читавим братством. Али се јако ражалостио када је од Илије Лумбардића из Котора дознао да је Његош ипак у Русији завладичен и народно весеље, настало због тога, бољело га више од свега. Правио се равнодушан у разговору с главарима, али у народном весељу није учествовао, није се помаљао па или је болестан или што се прави болестан сједио је стално у својој кући (Ивачић Губернијалном претсједништву 19.IX.1833).

Његош се враћа у Црну Гору, долази у Котор 8 децембра, гдје је остао код Лумбардића до 12 децембра изјутра, када је, у пратњи великог броја Црногораца који су га дочекали у Котору, стигао на Цетиње испред ноћи истог дана. Одмах је ријешио да раскине с Вукотићем, који је иначе чим је Његош стигао на Цетиње одлучио да напусти Црну Гору, по ријечима привремено, под изговором болести, али фактички да се више никад не врати натраг. Чим је Његош уочио његову намјеру, причекао је да сам без свађе пође, приставши чак и на то да он сам одреди Вучићевића за свог замјеника у Сенату. И већ фебруара 1834 г. Вукотић коначно напушта Црну Гору. Како јавља Ивачић у Задар, он је из Котора отпутовао за Трст 8 фебруара, а Вучићевић који га

пратио до Котора чека да га Његош позове натраг. Чекајући на позив с Цетиња, Вучићевић у Котору потајно интригира против Његоша, изјављује да му нема повратка, јер се не слаже с Његошем, који га, наводно, вријеђао и понижавао као да му је био слуга. Тврдио је да је Његош безобзиран и тиранин и да га толико мрзи да му није чак хтио ни повисити плату као новом претсједнику Сената. Интригирајући тако у Котору против Његоша, он је ипак преко разних веза покушавао да се измири с њим, молећи и Ивачића да му својом интервенцијом помогне. Да ли на Ивачићеву интервенцију или неког другог из Котора, не можемо утврдити поуздано, али Ивачић у једном опширном извјештају о томе у Задар (27.II.1834) каже да се код Његоша заузео за Вучићевића Станко Стијепов и још неколико Петровића. Истина, он не вјерује у њихову искреност с обзиром на њихове односе с њим дотад, али да су били код Његоша, то нарочито подвлачи. Главна питање у свему томе, према Ивачићу, било је висина плате, за коју је Вучићевић нарочито инсистирао. Његош наводно пристаје да се врати, али као обични службеник његов, с платом коју је имао као потпретсједник Сената у износу 2.000 форинти, али Вучићевић није пристао него је тражио двоструко већу плату. Па ни на Гагићеву интервенцију Његош не попусти, него и када Вучићевић најзад пристаје на плату потпретсједника Сената и обавјештава га о томе, он одустаје и од првог обећања и нуди му свега 400 форинти. То је, према Ивачићу, јасан доказ да Његош више неће повратак Вучићевића, него је одлучио да га дефинитивно отјера из Црне Горе. Ивачићу, истина, то није драго, јер је Вучићевића поново хтио имати у Црној Гори, вјероватно и због тога што се те године спријатељио с Гагићем, па би заједно с њим могао нешто постићи преко Вучићевића у Црној Гори. Знатижељан је због чега је Његош послао сенаторе својим кућама и зашто више нерадо употребљава сенатски печат, него само свој. Руцовић му више не шаље извјештаје с Цетиња, изгледа нема више ко да га подробно информише о стању у Црној Гори, па се ућутао толико да му је Ивачић наредио да се поврати у Котор. Све га то увјерава да „својеглави“ Његош нешто хоће, да нешто тајно снује са својим Црногорцима, а шта, то он не зна, иако радо нагађа да би он могао нешто удесити с Турцима и са кнезом Милошем. И већ 24 априла 1834 он јавља у Задар како је обавијештен да је Његош послао два угледна Црногорца (али им не наводи имена!) на Грахово и у Подгорицу ради преговора с Турцима и да ништа не зна о резултату, па претпоставља да ти преговори нијесу успјели. Иначе, по њему, главари су јако незадовољни с Његошем нарочито због тога што је, наводно, распустио Сенат и окружио се скоро искључиво својим братственицима. Сиротиња црногорска („средњи и нижи слојеви народа“) буни се против пореза и многи говоре да ни Турцима нијесу никад плаћали данак, а сада да им се намеће још гори порез.

Тако Ивачић из године у годину прати Његошево расположење и његове планове, жалећи се да ништа поуздано не може о њима дознати. Послије двије године таквог „испитивања“ он дознаје (у извјештају од 3.III.1836) да је Његош јако нервозан, да не прима никог па и кад ипак неког мора примити, прима га тек други дан пошто се пријави. Претпоставља да та Његошева „нервоза“ долази отуд што је од кнеза Милоша добио једно врло неповољно писмо, које га јако ожалостило. Дошао је — каже он у једном извјештају од 6.III.1836 г. — к њему у Мајине Симо Милутиновић с Милошевим писмом, у коме му јавља да је од султана добио ферман да покори Црну Гору, Херцеговину и Албанију и да их подвргне под турску власт. За то му је султан обећао довољно војске, новаца и муниције. Но, према Ивачићевим обавјештењима, та Милошева намјера и пријетње неће се остварити, јер у српском Сенату има много људи који штите Црну Гору, који ће је помоћи, а и сами Црногорци би се жестоко одупрли таквом покушају.

Његош је убрзо осјетио Гагићево нерасположење према њем чим су отпутовали Вукотић и Вучићевић. Осјетио је да се и у Петрограду снују сплетке против њега и његове власти у Црној Гори, али је знао од кога то потиче. Сада су се ујединили против њега: протјерани Гувернадуровићи, Вукотић и Вучићевић, које помаже Гагић, а заједно с њима интригира и Ивачић. Знао је још прије (јер је обавијештен од прота Поповића из Котора) да је аустриска влада, по препоруци Ивачића, наговорила сина бившег гувернадуре да пође у Петроград да се жали на Његоша. Нешто он, а нешто Вукотић и Вучићевић, а највише Гагић, створили су у Петрограду такво расположење против њега да је постао због тога јако огорчен. Али није хтио ни да се понизи ни да моли да се испита истинитост тих разних оптужби. Јавно је говорио пред сенаторима да Црној Гори не треба Русија више него што она треба Русији. Тако огорчен Његош већ 23 октобра 1834 пише Вукотићу једно врло оштро писмо, у коме га напада као лажљивца и смутљивца. Скреће му пажњу да он зна све његове преваре док је био у Црној Гори, да зна његове „фалсе грамате“ и за обећање дато Петру I. „Како се не стидите сада нијекати обећање учињено владици Петру да ћете дати Црној Гори 20.000 цекина?“ пита га он. „Што кажете да не знате ни за какве фалсе грамате што су чињене, то давно, фала богу, чињено није, имаду хиљаду живијех свједока за то који ће свједочити, а најбољи је свједок иста грамата која је у цјелости код мене“. А те исте године он пише у Петроград своје пријатељу Николи Депрерадовићу једно писмо датирано 30.XII.1834 г. и жали му се на интригантски рад Вучићевићев против њега у Петрограду. „Право казати — пише он даље у том писму — ја сам Вучићевића и у вријеме оvdје његовога баваљења познао за слаба, али не за сасвим тако подла човјека, зашто се сад јавно показао.“ И даље: „Вучићевић је посредством

овога народа и ни мало не хвалећи се, но правду говорећи: посредством мога претка Светога Петра и мојим, постао је из ништа нешто. Да је моје као г. Вучићевића пакосно срце, он би заиста по правосудију господара императора у Сибир дошао због својих тешких препрешенија која је овдје чинио". А да би у све то увјерио руску владу мислећи да она не зна ништа детаљније о томе, он шаље у Петроград Д. Милаковића (26-IV.1836) с налогом да се јави тајном савјетнику Несељроду и да му изложи читаву ствар. Треба да га увјери да је Вукотић лажљивац, који је донио у Црну Гору лажну грамату и тако преварио црногорски народ. Несељрод је дужан да то узме у обзир и да примора Вукотића да исплати Црној Гори 4.000 червонеца за двије године колико је провео у њој и да врати у државну касу 5.000 цекина колико је узео и потрсио приликом напада на Подгорицу.

Пошто ни Несељрод нити ико од руских дипломата нијесу хтјели испитати Његошеве оптужбе против Вукотића (јер је Вукотић био њихов човјек), него напротив, све су чинили да Његоша што више оцрне код руске владе и свих дотадашњих његових пријатеља, није преостајало друго до да сам пође у Русију. На убрзавање те одлуке највише је утицао став Гагићев, јер је у тој ситуацији он постао његов подмукли непријатељ, који га клеветао, а овамо ипак одржавао с њим везе, привидно коректне, све у циљу „откривања” неких нових података против њега. У договору с народним главарима, оставивши свога брата Пера да га замјењује у свјетовним, а острошког игумана Јосифа Павићевића у црквеним питањима, он с јесени 1836 г. полази за Беч ради пасоша, па одатле у Русију. У Бечу је већ осјетио праву непријатељску атмосферу, коју су против њега код Татишчева створили Гагић и Вукотић, али он никако не попушта него упорно тражи од Татишчева пасош за Петроград. У тој борби против интриганата и подмуклих клеветника Његош се показује онаквим какав је до краја живота био: мушки одважан, бескомпромисан када је у питању Црна Гора и његова част, спреман за напад, а не само да се брани, против свих њих. Он Татишчева не моли него оптужује као саучесника у интригама и не устручава се да отворено пред њим изрази све што мисли. Ставља му до знања да он није дошао к њему као судији, не ни као проруски, профранцуски и проаустриски човјек, него као господар једног слободног народа, чија је историја свједок да није спреман да се прода. Све је то још више утицало на Татишчева да га јаче оцрни у Петрограду и да му не изда пасош за пут. Због тога он из Беча пише меморандум руском цару (23.XII.1836 — по старом), у коме детаљно образлаже стање црногорског народа. У њему је он цару изнио све тешкоће с којима се бори, али ни ту он не преклиње за милост, него тражи помоћ. Његош је предложио цару да се већи број црногорских породица пресели у Русију, а остатку, на руски захтјев, да Турска преда Зегу. То су најглавније поставке у том Његошевом ме-

морандуму. Цар му је одговорио на меморандум писмом од 12 јануара 1837 г. У одговору цар не пристаје ни на шта што Његош од њега тражи, па му чак — на Његошеву тврдњу да у онаквим приликама нема у Црној Гори никаквих материјалних услова за живот — цинички поручује да, ако нема тих услова, Црногорци нека иду у печалбу по Турској „као други многи народи” и нека се тим путем и на дому помогну.

За вријеме Његошева отсуства Гагић наставља потпуно отворено с интригама против Његоша и да би боље у томе успио, он у марту 1837 долази на Цетиње да на скупштини главара добије нека „обавјештења“ о Његошу и уопште о стању у Црној Гори. Али на његово изненађење сви главари су одлучно стали на страну свога Његоша, што је Гагића (то он и сам признаје) морало фрапирати тако да је унеколико ублажио своје непријатељско држање према Његошу. Уз то, Његош је ипак успио добити пасош за Петроград, али тек маја мјесеца и у Петрограду је остао до половине јуна исте године.

Вративши се у Црну Гору заједно с потпуковником Озерецковским (који је добио налог да испита стање у Црној Гори) Његош је затекао тешко стање: глад и појачане интриге Вукотићеве, који је писао писма појединим главарима и племенима да униште Његоша као непријатеља Црне Горе. Главари су предавали та писма Његошу, а он их је слао Гагићу, желећи да се и он упозна с методама Вукотића. Једно такво писмо написао је Вукотић 22 октобра 1837 (по старом), и упутио из Русије црмничким главарима сердару Марку Пламенцу, попу Михаилу и попу Јоку и свим кнежевима и главарима у Црмници. У писму Вукотић износи да је чуо да је Његош помутио и закрвио сву Црну Гору. „Он вас вара — пише им он даље — и све што говори лаже, којему ништа не вјерујте зашто је лажа и пријевара. То сваки дан видите да је сумâ*) све биране Црногорце исћерати и ископати да му нико не може сметнути, пак ће најпосле и оне који му сада помагају за мито ископати. Да је слоге међу вама које није, да се сједините сви уједно пак да га мушкетате, ондар бисте се опоштили пред богом и пред цијелим свијетом. Кажем ви право, ако бог да те будем жив, доћи ћу у те стране да се видимо и ако сте ви контени, зашто сада мислим да ме ви боље познавате него ли сте ме познавали, када сам међу вама био, и сада видите како је било приђе када сам ја заповиједâ и како је сада. Ондар је била слога, мир и свака срећа, која би била још боља да ми није смета владика и његова браћа и они Црногорци који су били на мито од владике, да их бог убије.”

Надајући се ипак да ће овим путем постићи да се Црногорци побуне против Његоша, па да њега позову поново, Вукотић увјерава ове главаре да ни прије није био дошао у Црну Гору да

*) Намислио.

„тече благо и господство”, него да га, тобоже „донијела била. . . велика жеља и љубав“ према „сиротињи црногорској“, према којој је и сада „понешен, низашто више него да ви чиним добро док сам жив”. Па да би их поново усрећио и „радио за поштење сиротиње црногорске“, он опет поставља услов да убију Његоша. Треба Његоса, по његовом схватању, прво добро изиграти и компромитовати у народу, оцрнити га још јаче у Русији, па га онда убити. У том циљу он их учи како да поступе и шаље им једно писмо писано његовом руком да га сви главари црногорски и брдски потпишу и пошаљу као своје руском цару преко конзула Гагића. У писму не треба ништа да мијењају, него само да га сви потпишу и пошаљу као тужбу против Његоша. (Његош се још није био вратио из Русије). То писмо врло је карактеристично за методе Вукотићеве и руских дипломата, који су га помагали, па га доносимо, јер се у њему налазе све оне лажне оптужбе против Његоша, а које су његови клеветници жељели да ставе у уста народа, како би Његошу потпуно онемогућили опстанак у Црној Гори.

„Чинимо ви на знање — пише Вукотић из Русије у име црногорског народа и његових главара у вријеме док је Његош био на путу — како утече из Црне Горе владика Петровић и понесе са собом све драгоцене вешти из манастира цетињскога и сувише заложу или продаде манастир Подмајине, који се налази у границу ћесарску близу Будве, који је од старине био црногорски и под тијем манастиром велике земље, винограда и маслине и ово он учини тајно да нико не зна од Црногораца, а другојачије не бисмо га допуштили и рече владика Црногорцима да му је цар русиски писао и митрополит петербурски да брже дође к њима, а сада како обазнасмо видимо да је владика Петровић нас покрао и разурео и велику несрећу међу нама учинио, што није ниједан владика црногорски и сотијем осрамоти вас народ, понесе све црквене закладе, којијема смо притијецали вазда у вријеме нашег ствија Тураках на нас, које су прве владике залагали и за те динаре куповали прах и олово с којијема смо бранили вјеру и слободу и послен откуповали“. Даље у том подметнутом писму Вукотић жели да главари истакну да је Његош нанио Црној Гори велико зло и несрећу, а да је „мудро“ и „народски“ само Вукотић управљао и да би због тога руски цар требало да га поново врати у Црну Гору пошто Црногорци „отјерају“ Његоша. Његош, тобоже, све чини „да се кољемо међу собом и сотијем не (нас — Ј. Ј.) покла и врже народ црногорски у велику несрећу и закрви не (нас — Ј. Ј.) с Турцима“. Због свега тога Вукотић би хтио да народ тражи оно што он жели, за што се залаже као интригант, па им подмеће у писму и ово: „Послије све ове несреће коју ни (нам — Ј. Ј.) учини владика Петровић, ми сви скупа Црногорци више не желимо да буде међу нама владиком црногорским, како недостојнога носит име владике и злога чојка који све мисли како ће чинити зло и крвопролиће међу народом. . .“. Вукотић би хтио да

Црногорци упорно траже њега „којега смо љубили како свога оца и бојали га смо се како грома. Он један може нас смирити и сваку срећу и уредбу међу нама учинити, којега вас народ љуби и жели“. Њему је потребно да цар зна да „откако је Црна Гора постала нигда нијесмо таквога мира и слоге међу нама уживали како што смо имали у то вријеме када је влада с нама наш президент Вукотић“.

То писмо Вукотићево у име црногорских главара има при дну и једну „напомену“ још карактеристичнију од самог писма, јер нам открива у јаснијој боји везе Вукотићеве са руским службеним круговима, који су и прије нападали Његоша због тога. Вукотић наговара главаре да сахране владика Петра I, јер да он није никакав светац, него је све то Његош учинио из својих рачуна. „Укопајте покојног митрополита — пише им он — да се не срамоти наша вјера пред Турцима и Латинима, који је ја мислим до сада изагнио и ту ве (вас — Ј. Ј.) преварио владика да ве више осрамоти“.

Сва ова Вукотићева писма дата су Његошу из руку оних истих главара којима су била упућена, и Његош их је послао Гагићу како би имао код њега још јачих аргумената у борби против Вукотића. Али Гагић није ништа по томе предузимао ни код руске владе нити код ма ког другог. То се одуговлачило све до 1841 г. када је Вукотић умро, а Вучићевић је још прије (2.II.1835) био постављен умјесто за руског конзула у Трсту, како је Његош чуо, за „почмејстера“ у Харкову.

Јагош Јовановић